

ля 2010 г., № 193-ФЗ // КонсультантПлюс [Электронный ресурс] / ООО «Юрспектр». — М., 2016.

4. О медиации: Закон Республики Казахстан от 28 янв. 2011 г. № 401-IV [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376. — Дата доступа: 15.09.2016.

5. Самарин, В. И. Введение согласительных начал для сотрудничества в правоотношениях между органами уголовного преследования и обвиняемыми (подозреваемыми) в Республике Беларусь и Республике Казахстан / В. И. Самарин // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршы журналы. Сер. «Юриспруденция». — 2014. — № 4. — С. 23—27.

6. Самарин, В. И. Медыяцыя ў крымінальным працэсе Польшчы: прававое рэгуляванне і досвед / В. И. Самарын // Юстыцыя Беларусі. — 2014. — № 10. — С. 49—53.

7. Ширкин, А. А. Медиация как направление развития института примирения в уголовном процессе Российской Федерации [Электронный ресурс]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А. А. Ширкин. — Рос. тамож. акад. — Люберцы, 2015. — Режим доступа: http://rta.customs.ru/nrta/attachments/2237_Диссертация_Ширкин%20А.А..pdf. — Дата доступа: 15.09.2016.

8. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych // Dziennik Ustaw. — 2003. — Nr. 108. — Poz. 1020.

9. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie wysokości i sposobu obliczania wydatków Skarbu Państwa w postępowaniu karnym // Dziennik Ustaw. — 2003. — Nr. 108. — Poz. 1026.

Симоненко О. С.

Способи альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів у концепції відновного правосуддя

Symonenko O.

Alternative Methods of Legal Conflicts Resolution within the Concept of Restorative Justice

The article explores the ways of criminal conflicts alternative resolution within the concept of restorative justice, singles out the basic principles underlying this approach, clears the form of the community response to crime, analyzes international regulations on the subject, explores the types of alternative dispute criminal and legal conflicts, the current state of conciliation procedures in Ukraine, the necessity of implementing re-

storative justice programs in law in Ukraine, finds shortcomings in the implementation of this model of justice and makes relevant proposals.

У статті досліджені способи альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів у концепції відновного правосуддя, виокремлені основні принципи, на яких ґрунтується даний підхід, з'ясовані форми реакції суспільства на злочин, проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти з даної теми, зазначені різновиди альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів, досліджено сучасний стан проведення примирних процедур в Україні, обґрунтована необхідність впровадження програм відновного правосуддя в систему права України, виявлено недоліки щодо впровадження даної моделі правосуддя та внесено відповідні пропозиції.

На сьогодні національне правосуддя України у кримінальних провадженнях відрізняється каральним підходом до обвинуваченого, підсудного, які зазвичай найчастіше підлягають притягненню до кримінальної відповідальності, не зважаючи на каяття, відшкодування шкоди тощо. Виключення становлять лише справи приватного обвинувачення та провадження, в яких особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за вчинення певних позитивних посткримінальних вчинків, передбачених законодавством. Проте сучасним світовим співтовариством вже напрацьований значний досвід застосування альтернативних способів вирішення кримінально-правових конфліктів задля запобігання рецидиву та спрощення розгляду окремих категорій кримінальних проваджень. Слід підкреслити, що Україна не залишилась осторонь від сучасних світових тенденцій. Тому надзвичайно актуальним є вивчення специфіки способів альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів у концепції відновного правосуддя, що вимагає, у свою чергу, компаративного підходу та систематизації знань про зарубіжні системи з даною моделлю правосуддя.

Дослідженню деяких питань даної теми присвячені праці багатьох вчених, таких як: А. Волденберг, Х. Зер, К. Корнілз, Н. Крісті, Р. Марусте, Х. Плевиг, П. Ханіган, В. Хейнц, Е. Шенк, Г. -Й. Шнайдер, і ряда інших авторів.

В основі ідеї відновного правосуддя лежить уявлення про те, що злочини, які посягають на інтереси конкретної людини, не

повинні розглядатися державою як дії, що мають виключно публічний характер, а тому вимагають негайного публічно-владного втручання [1, с. 150]. Основний принцип теорії відновного правосуддя полягає в тому, що відповідальність за свої дії — це в першу чергу розуміння і визнання завданої шкоди, по-друге, дії з відшкодування цієї шкоди [2, с. 29]. Варто зазначити, що підхід, який містить дана концепція, орієнтований на вирішення наслідків злочину самими сторонами і суспільством в цілому.

Зазначена концепція була детально досліджена відомим американським вченим Х. Зером у роботі «Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та покарання». Необхідно підкреслити три підходи, які виокремлює Зер Ховард, серед яких змушене вибирати суспільство, зіткнувшись із порушенням закону.

Так, при неадекватній відповіді суспільства на злочин індивід сам бере на себе завдання здійснення правосуддя (самосуд), і зазвичай це правосуддя помсти.

Наступним є підхід, втілений у сучасній системі правосуддя. Його сильна сторона полягає в тому, що він ґрунтується на правах людини і авторитеті закону. Проте у нього є й істотні недоліки. Офіційне кримінальне правосуддя орієнтовано на покарання та протистояння. Воно веде до заперечення справжньої відповідальності з боку злочинця, та при цьому не бере до уваги переживання жертви. Замість того щоб перешкоджати злочину, система, навпаки, нерідко сприяє йому. На думку більшості представників «карального підходу», правосуддя і відновлення особистості — це різні і, можливо, несумісні завдання.

Останнім є альтернативний підхід до правосуддя, який має куди давнішу історію і базується на універсальних цінностях. Відповідно до нього основне завдання правосуддя бачиться у відновленні, акцент ставиться на заподіяній шкоді та зобов'язанні по її відшкодуванню. При цьому заохочується прямий або опосередкований діалог між злочинцем і жертвою, в якому активну участь бере громада. «Відновне правосуддя» вбачає своє завдання в тому, щоб сприяти зціленню як особистості, так і суспільства [3, с.5].

Вважаємо, що саме альтернативні способи вирішення кримінально-правових конфліктів є найбільш ефективним та дієвим механіз-

мом із вирішення кримінально-правових конфліктів, завдяки якому в центрі уваги опиняються права та потреби потерпілих від злочину. Методи, використовувані в системі відновного правосуддя, дозволяють, по-перше, відшкодувати збиток потерпілому, по-друге, — уникнути деградації особистості засудженого, пов'язаної з ізоляцією від суспільства. Відновне правосуддя допомагає уникнути зовнішнього контролю, що призводить до репресій, і прийти до громадянського суспільства, що заохочує самоконтроль та саморегуляцію.

Безперечним є той факт, що правова система України містить деякі елементи, притаманні відновному правосуддю, проте його широкому застосуванню на практиці перешкоджає наявність прогалин у законодавстві відносно забезпечення функціонування способів альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів. Варто позначити, що багато положень міжнародних нормативно-правових актів щодо відновного правосуддя не закріплені законодавчо та ще не застосовувалися на практиці. Ще однією проблемою є незацікавленість деяких учасників кримінального судочинства у скорішому впровадженні даної концепції у конкретних кримінальних провадженнях.

Аналізуючи нормативно-правову базу, можна підкреслити, що концепція відновного правосуддя отримала визнання і офіційне закріплення на міжнародному рівні. 15 вересня 1999 р. Кабінет міністрів Ради Європи ухвалив Рекомендацію № R (99) 19, в якій висвітлюються основні принципи, правова основа, питання організації та розвитку посередництва в кримінальних провадженнях. Рекомендація дає визначення медіації (посередництва) як будь-яких процесуальних заходів, що дозволяють потерпілому і особі, яка підлягає кримінальному переслідуванню, брати активну участь у подоланні труднощів, що випливають з факту вчинення злочину, за безпосередньої участі незалежної третьої особи і за умови, що сторони конфлікту добровільно погоджуються із застосуванням цих заходів [2, с. 30; 4].

Важливим кроком у даному напрямку є прийняття 24 липня 2002 р. економічною і соціальною Радою ООН загальної Декларації «Основні принципи використання програм відновного правосуддя у кримінальних справах» [5]. Цей документ розкриває цілі

та характеризує методи здійснення відновного процесу. Вищезазначена Декларація закріплює положення, що відновлювальний процес використовує методи залучення та активної участі усіх людей, яких стосується конкретний злочин, до роботи із вирішення проблем, що виникли в результаті його скоєння. Наприкінці відновного процесу укладається угода, погоджена сторонами, де прописуються послідовність конкретних дій правопорушника, спрямованих на відшкодування збитків, завданих потерпілому, а також положення, що будуть сприятливі задля відновлення репутації правопорушника в найближчому суспільстві.

У даних міжнародно-правових актах зазначається необхідність розвитку, а також поступового впровадження програм відновного правосуддя в національні системи права.

На сучасному етапі відновне правосуддя успішно функціонує в різних формах у таких регіонах світу, як Європа, Північна Америка, Австралія, Нова Зеландія і Південна Африка, в більшості країн воно не тільки впроваджено в якості пілотних програм, але і закріплено на рівні національного законодавства [2, с. 30].

Вивчення зарубіжної практики з цього питання свідчить, що у світі існує декілька різновидів відновного правосуддя, зокрема, «сімейні конференції», «кола правосуддя» та програми примирення жертви та правопорушника (медіація). Остання програма є найбільш розповсюдженою. Її сутність полягає в діяльності спеціально підготовленого посередника — медіатора, що спрямована на залагодження конфлікту, який виник внаслідок вчинення злочину, між потерпілим та злочинцем.

Проаналізувавши українську національну правову систему, можна дійти висновку, що саме примирні процедури між правопорушником та постраждалим мають значні переваги перед іншими альтернативними способами вирішення кримінально-правових конфліктів. Інститут медіації надає широкі можливості сторонам самостійно вирішити конфлікт, що відбувся між ними, зробити боротьбу зі злочинністю більш гуманною та дієвою як у ставленні до злочинця, так і у ставленні до потерпілого.

Нинішній стан речей свідчить про те, що в Україні існує чимала кількість наукових розробок, а також вже сформована практика

проведення відновлювальних процедур. Так, існують і успішно діють Асоціація Груп Медіації України, що складається з регіональних груп медіації, Український Центр Порозуміння, Український центр медіації, які спрямовують свою діяльність на поширення використання медіації у кримінальних провадженнях і забезпечують правильність процесу її застосування. Але при всьому цьому об'єктивно не вистачає професійних медіаторів, які могли б надавати послуги клієнту на якісному рівні, до того ж про медіацію мало знають клієнти. Ще однією перешкодою для медіації є консервативність [6, с. 107—108].

Слід наголосити на наявній проблемі підготовки кадрів, що будуть здатні реалізовувати на практиці новітні медитативні технології у своїй професійній діяльності. Доцільним видається залучення широких кіл громадськості до цього питання, а саме юристів, правоохоронців та соціальних працівників.

Таким чином, можна дійти висновку, що способи альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів, втілені у відновному правосудді, є новим концептуальним уявленням про те, яким чином суспільству необхідно реагувати на злочини, і сформована у відповідності з цими уявленнями практика. Способи альтернативного вирішення кримінально-правових конфліктів пропонують новітні методи боротьби зі злочинністю, відновне правосуддя ставить перед собою мету вирішити ті проблеми, що виникли в результаті скоєння злочину, а не лише покарати винного. Враховуючи все вищезазначене, можна підсумувати, що в Україні необхідним є здійснення заходів із впровадження моделі відновного правосуддя. Для цього, зокрема, слід зробити конкретні кроки, спрямовані на розробку наукової теоретичної програми із впровадження концепції відновного правосуддя, а також прийняття спеціального закону «Про медіацію». Доцільним видається реформування всього законодавчого масиву нормативно-правових актів у сфері дії процедури примирення між правопорушником та потерпілим задля підвищення ефективності реалізації норм права. Необхідним є впровадження також і контролюючих механізмів щодо здійснення примирних процедур з метою відстеження виникаючих проблем та їхнього швидкого усунення.

Список використаних джерел

1. Куцумакина, Е. В. Глава 40 УПК РФ: взгляд на процессуальный статус потерпевшего в контексте мировых тенденций развития уголовного судопроизводства / Е. В. Куцумакина // Правоведение. — 2006. — № 6. — С. 150—155.
2. Белякова, О. В. Методы восстановительного правосудия при назначении наказания несовершеннолетним / О. В. Белякова // Истор., философ., полит. и юрид. науки, культурология и искусствоведение. Вопр. теории и практики. — 2011. — 7 (13). — С. 29 — 31.
3. Зер, Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание: пер. с англ. / Х. Зер; под общ. ред. Л. М. Карнозой. — М.: МОО Центр «Судебно-правовая реформа», 2004. — 324 с.
4. Рекомендація № R (99) 19 (від 15. 09. 1999 р.) Комітету міністрів Ради Європи «Про медіацію в кримінальних справах» // Відновне правосуддя в Україні: щокварт. бюл. — 2005. — № 1—2. — С. 50—53.
5. Декларация основных принципов использования программ восстановительного правосудия в уголовных делах // Вестн. восстанов. юстиции. — 2001. — № 3. — С. 111—115.
6. Криминология и медиация. Криминологические исследования / Луган. Гуманитар. центр; гл. ред. канд. филос. наук В. И. Поклад. — Вып. 8. — Луганск: ЛГЦ, 2014. — 316 с.

Слинько Д. С.

Некоторые виды освобождения от уголовной ответственности как элементы восстановительного правосудия

Slinko D.

Some Types of Exemption from Criminal Liability as Elements of Restorative Justice

The article is an investigation of the procedural positions of some types of exemption from criminal liability in the comparative aspect, as well as means of differentiation of responsibility while solving the conflict through exemption from criminal liability. Proposals and recommendations have been developed on improving the current legislation in the area of exemption from criminal responsibility and its practical implementation.

В тезисах рассматриваются процессуальные положения некоторых видов освобождения от уголовной ответственности в компаративистском аспекте, а также средств дифференциации ответственности при разрешении уголовно-правового конфликта путем